

Nr 184.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående tjänste- och familjepensionering för statsråd.

(5:e avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Åkerberg m. fl.* (I: 165) och den andra inom andra kammaren av herr *Hedlund* i Rådomb. fl. (II: 365), har hemställts, att riksdagen måtte, med beaktande av i motionerna anförda synpunkter, besluta om bestämmelser angående tjänste- och familjepensionering för statsråd.

Till stöd för ifrågavarande förslag anför motionärerna i huvudsak följande.

Nu gällande pensionsbestämmelser för statsråden äro av gammalt datum och innebära i huvudsak, att statsråd är berättigad att taga avsked med pension vid uppnådda 70 levnadsår och minst 30 års oavbruten tjänstetid eller vid 65 levnadsår och omkring 40 tjänstår, därest avskedet är föranlett av sjuklighet eller försvagat hälsotillstånd. Pensionsbeloppet uppgår till 8 000 kronor, vartill komma vissa tilläggsförmåner.

Det är uppenbart, att de villkor, som sålunda gälla för statsråds rätt till pension, endast undantagsvis kunna uppfyllas av avgående statsråd. Förhållandena voro annorlunda vid tiden för bestämmelsernas tillkomst, då statsråden i stor utsträckning hämtades ur de högre ämbetsmännens led.

Det förtjänar anmärkas, att enligt bestämmelserna tjänstemannatid fick räknas som tjänstår.

De pensionsvillkor, som sålunda gälla för statsråden, äro i själva verket desamma som under 1800-talets förra hälft gällde för de civila statstjänstemännen. Tjänstemannapensioneringen har sedermera succesivt moderniserats i olika avseenden. Vad angår tjänste-(egen-)pensioneringen är i detta sammanhang av särskilt intresse, att en särskild pensioneringsform — förordnandepension — tillskapats för innehavare av sådana ordinarie tjänster, vilka äro avsedda att kunna rekryteras på annat sätt än ur tjänstemännens led och för vilka man icke ansett sig böra tillämpa fullmaktsformen utan en tillsättning medelst förordnande för viss tid. Vidare har familjepensioneringen, som tidigare ombesörjdes av tjänstemännen själva genom anslutning till särskilda kassor eller på annat sätt, övertagits av staten. Såsom framgår av det redan anförda, ha däremot statsrådets pensionsvillkor bibehållits oförändrade.

Det synes oss i hög grad otillfredsställande, att statsråden för närvarande i realiteten sakna pensionsrätt. Icke blott som en gärd av rättvisa utan även med hänsyn till det allmännas intresse bör innehavare av statsrådsämbete ha möjlighet att med pension lämna ett ämbete, som han ägnat sina bästa krafter under en följd av år. Vi finna det därför angeläget, att bestämmelserna om pension för statsråd anpassas efter nuvarande förhållanden. Härvid torde det ligga närmast till hands att anknyta till de pensionsbestämmelser, som gälla för nyssnämnda förordnandetjänstemän. Vad nu anförts har närmast avseende på tjänstepension. Skäl synas oss emellertid tala för att statsråden även erhålla familjepensionsrätt. Jämväl i detta avseende synas statsråden böra i huvudsak jämföras med förordnandetjänstemän.

Efter att ha erinrat om gällande bestämmelser angående tjänste- och familjepensionering för förordnandetjänstemän anföra motionärerna följande.

Statsrådets kontantlön överensstämmer med den lön, som uppbäres av förordnandetjänstemän i lönegrad Cp 21. De tjänste- och familjepensionsunderlag, som gälla för dessa förordnandetjänstemän, synas därför böra gälla även för statsråd. I fråga om tjänstepensionen utgöra i lönegrad Cp 21 begynnelseunderlaget 14 412 kronor för år och slutunderlaget 13 620 kronor för år. Familjepensionsunderlaget uppgår till 5 568 kronor för år.

Med hänsyn till statsrådsämbetets speciella karaktär torde vissa avvikelser från de för förordnandetjänstemän gällande pensioneringsbestämmelserna bliva erforderliga. Exempelvis synes kravet på att tjänstetiden skall löpa i en följd icke böra upprätthållas beträffande statsråd. Icke heller torde förutsättningar finnas för att å statsråden tillämpa den bestämmelsen, enligt vilken förordnandepensions storlek i vissa fall blir beroende av vederbörandes ålder vid avgången ur statens tjänst. Å andra sidan kan ifrågasättas, om det icke bör fordras en viss minsta statsrådstid, exempelvis minst sex år, för att rätt till tjänste- och familjepension skall inträda. Det kan även förtjäna övervägas, huruvida pensionsrätten för statsråden bör utformas med hänsynstagande till vissa speciella förordnandepensionsbestämmelser, vilka gälla för riksdagens justitie- och militieombudsmän. Det torde emellertid få ankomma på statsutskottet att efter utredning framlägga förslag till detaljbestämmelser i ämnet.

Med beaktande av att statsråden redan enligt nu gällande bestämmelser äro tillförsäkrade viss pensionsrätt och att denna kvarstått utan ändring sedan mitten av 1800-talet, oavsett att anledning till en anpassning efter de förändrade grunder, som tillämpas för statstjänstemännen, länge förefunnits, anse vi skäl tala för att blivande bestämmelser i ämnet från och med ikraftträdandet göras tillämpliga jämväl beträffande redan avgångna statsråd och beträffande efterlevande till tidigare statsråd. Vi vilja härvid — även om omständigheterna icke äro fullt jämförbara — erinra om att, när pensionsrätt för riksdagsmännen infördes den 1 juli 1947, bestämmelser meddelades om pension för redan avgångna riksdagsmän och om att omreglering nämnda dag skett av tjänste- och familjepensionerna för dessförinnan avgångna statstjänstemän.

Beträffande tidigare och nu gällande bestämmelser i förevarande ämne må här erinras om följande.

Vid 1840/41 års riksdag antogs ny avlöningsstat för statsrådets ledamöter, varvid även frågan om en i förhållande till äldre bestämmelser utvidgad pensionsrätt var före utan att likväl föranleda någon åtgärd.

I proposition till 1856/58 års riksdag föreslogs, att en summa av 8 000 rdr riksmünt skulle bestämmas »såsom det belopp, vilket å indragningsstat bör tillfalla statsrådsledamot, när han dit överflyttas vid 70 års ålder och efter 30 års oavbruten tjänst eller, i händelse av försvagad hälsa, vid 65 levnads- och omkring 40 tjänstår». Nämnda belopp av 8 000 rdr riksmünt motsvarade $\frac{2}{3}$ av den samtidigt föreslagna lägsta statsrådslönen (12 000 rdr). Riksdagen biföll förslaget, dock endast för dem som erhöillo avsked under statsregleringsperioden. Ett samtidigt framställt förslag, att statsrådsledamot, som uppnått 60 års ålder och varit i tjänst i 35 år, skulle under vissa förutsättningar kunna erhålla sjukpension, avslogs av riksdagen.

Vid 1860 års riksdag erhöles de nyssnämnda bestämmelserna förlängd giltighet. Statsrådets nuvarande pensionsrätt grundas närmast på Kungl. brev den 29 november 1860.

Under år 1876 och följande år företogs i stor utsträckning lönereregleringar för civila tjänstemän, varvid avlöningen uppdelades i lön och tjänstgöringspenningar; pension till »lönens» hela belopp skulle få utgå vid 65 levnads- och 35 tjänstår. Nämnda grunder fingo emellertid ej avseende å statsråd.

Vid de förändringar som år 1876 och senare — senast åren 1921 och 1947 — vidtagits i fråga om statsrådets löner har pensionsfrågan ej berörts.

I 1907 års civila pensionslag undantogs från lagens tillämpningsområde statsrådsämbete, med avseende å vilket i fråga om pension skulle gälla »vad nu är eller framdeles må varda stadgat». De moderna pensionsreglementena av år 1934 och senare år ha ej heller erhållit tillämpning å statsråd.

Genom kungörelse den 31 mars 1900 (nr 17 s. 3) har förordnats, att den som efter nämnda dag utnämnes till befattning varmed följer rätt till pension från allmänna indragningsstaten, skall vara underkastad de förändrade bestämmelser i fråga om pension som kunna varda stadgade.

Pensioner åt civila tjänst innehavare enligt bestämmelser äldre än 1907 års civila pensionslag bestridas sedan budgetåret 1935/36 ej från allmänna indragningsstaten utan från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m.

Utskottet. Såsom motionärerna erinrat, äro statsrådsämbetena redan nu förenade med tjänstepensionsrätt. Denna är dock av sådan konstruktion, bl. a. med avseende å förutsättningarna för pension, att den i praktiken blivit betydelselös. Familjepensionsrätt för statsråd saknas helt.

Det i motionerna framförda förslaget får anses innebära en modernisering av statsrådets pensionsrätt i syfte att närmare anpassa pensionsvillkoren efter numera föreliggande förhållanden. En sådan utveckling har sedan länge ägt rum beträffande den statliga tjänstemannapensioneringen. Då enligt utskottets mening goda skäl föreligga att genomföra modernare grunder i fråga om statsrådets pensionsrätt, finner sig utskottet böra i anledning av de nu väckta motionerna tillstyrka att så sker. Såsom en konsekvens härav bör pensionsförmånen bringas att avse jämväl familjepensionsrätt.

Motionärerna ha erinrat, att en särskild pensioneringsform, benämnd förordnandepension, numera tillskapats för vissa statliga tjänstemän och ha ansett det ligga närmast till hands att i fråga om statsråden anknyta till de pensionsbestämmelser, som gälla för tjänstemän tillsatta medelst förordnande för viss tid. Vissa avvikelser skulle dock med hänsyn till statsrådsämbetets speciella karaktär göras. Sålunda borde det eljest gällande kravet på att tjänstetiden skall löpa i en följd icke upprätthållas. Å andra sidan borde man eventuellt fordra en viss minsta statsrådstid, exempelvis minst 6 år, för att rätt till pension skulle inträda.

Utskottet anser naturligt att man vid en modernisering av statsrådets pensionsrätt utgår ifrån gällande pensionsbestämmelser för statens tjänstemän. Med hänsyn till statsrådsuppdragets natur ligger det vidare i och för sig nära till hands att anknyta till pensionsbestämmelserna för den speciella grupp av tjänstemän som representeras av förordnandetjänstemännen. I detta sammanhang må erinras, att sistnämnda bestämmelser icke blott avse tjänstemän som äro fast knutna till statstjänsten för viss tid utan även tillämpas på tjänstemän med mindre fast anställningsform, nämligen vissa innehavare av förtroendesyssla enligt § 35 regeringsformen samt enstaka cheftjänstemän tillsatta medelst förordnande tills vidare.

Vissa förhållanden motivera emellertid jämväl enligt utskottets mening att man — åtminstone för närvarande — ej helt jämställer statsråden i pensionshänseende med förordnandetjänstemännen. Det kan ej bortses från att sistnämnda tjänstemäns anställning, ehuru formellt mer eller mindre löslig, i normala fall dock är på ett annat sätt än statsrådsuppdraget inriktad på ett bestående anställningsförhållande. Härtill kommer att — såsom i skilda sammanhang framhållits — en allmän översyn av den statliga tjänstemannapensioneringen är omedelbart förestående; vid en dylik översyn väntas frågan om en revision av bestämmelserna rörande förordnandepension komma under prövning. Det är med hänsyn till det anförda enligt utskottets mening motiverat, att man för närvarande går fram med en viss försiktighet vid införandet av nya bestämmelser angående statsrådets pensionsrätt.

Till en början har utskottet icke något att erinra mot motionärernas förslag att kravet på att tjänstetiden skall löpa i en följd icke skall upprätthållas och att följaktligen olika tider för innehav av statsrådsämbete skola kunna sammanräknas. Likaså ansluter sig utskottet till tanken att en viss minsta statsrådstid — lämpligen 6 år — bör fordras för att pensionsrätt skall föreligga. Därutöver vill utskottet emellertid föreslå, att tjänstepension för statsråd ej får utgå förrän efter det viss levnadsålder uppnåtts. Denna ålder anser utskottet för närvarande böra sättas till den normala pensionsåldern, d. v. s. 65 år, på sätt bl. a. gäller i fråga om ledamot av riksdagen. Slutligen bör man enligt utskottets mening tills vidare stanna vid att konstruera pensionsrätten för statsråd som en subsidiär förmån, vilken bör utgå endast i den mån vederbörande ej av statsmedel eller eljest enligt statliga bestämmelser åtnjuta lön eller annan pensionsförmån till motsvarande belopp.

Enligt det nyss sagda skulle för pension såsom statsråd krävas en statsrådstid av minst 6 år. Pensionen förutsättes vid jämnt 6 tjänstår såsom statsråd skola utgöra 85 % av hel pension, på sätt i motsvarande läge gäller för förordnandetjänstemän. Hel pension förutsättes utgå vid minst 12 statsrådsår och bör då till beloppet motsvara pensionen för 21 löneklassen å löneplan nr 2, d. v. s. den löneklass som år 1947 lades till grund för omreglering av statsrådslönen.

Utskottet anser skäligt, att statsråd som ej uppnått en tjänstetid i sådan egenskap av minst 6 år och sålunda ej skulle äga åtnjuta pension, tillförsäkras

rätt till uppskjuten livränta fr. o. m. 65 års ålder. För att rätt till dylik förmån skall föreligga, bör emellertid tjänstetiden såsom statsråd, i anslutning till för närvarande allmänt gällande regler, ej understiga 3 år.

I familjepensionshänseende synas bestämmelserna mera omedelbart kunna anknyta till de för förordnandetjänstemän gällande.

Prövningen av statsråds och deras efterlevandes pensionsfråga föreslås skola efter ansökan ankomma på statskontoret. Pension torde böra utbetalas från vederbörande riksstatsanslag till pensioner åt f. d. befattningshavare i statens tjänst respektive åt efterlevande till befattningshavare i statens tjänst.

De nya bestämmelserna böra träda i kraft den 1 juli 1950 och ersätta tidigare av Kungl. Maj:t utfärdade föreskrifter i ämnet. På sätt motionärerna förordat böra bestämmelserna erhålla retroaktiv tillämpning, enligt utskottets mening dock endast för tioårsperioden närmast före ikraftträdandet.

Utskottet har i bilaga till detta utlåtande sammanfattat förslag till huvudgrunder för tjänste- och familjepensionering av statsråd, till vilket utskottet får hänvisa. Förslaget torde möjliggöra en i nuvarande läge tillfredsställande reglering av berörda spörsmål. Utskottet vill emellertid framhålla, att utskottet förutsatt att de ifrågavarande bestämmelserna — vilka i vissa lägen, exempelvis beträffande avvägningen mellan pension och livränta, medföra mindre tillfredsställande resultat — skola bli föremål för översyn i samband med den i det föregående omnämnda, blivande allmänna revisionen av de nuvarande statliga pensionsbestämmelserna. Det må ankomma på Kungl. Maj:t att i samband med de nu avsedda bestämmelsernas utfärdande göra de redaktionella jämkningar som kunna anses erforderliga.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må i anledning av motionerna I: 165 och II: 365 för sin del besluta, att beträffande tjänste- och familjepensionering av statsråd skola gälla de huvudgrunder, som angivas i bilaga till detta utlåtande.

Stockholm den 19 maj 1950.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar Rickard Lindström, Sven Larsson, Gränebo, Gustaf Karlsson, Iwar Anderson, fröken Andersson, herrar Sundelin, Leander, von Heland, Lundqvist, Hesselbom, Erik Gustaf Andersson, Edin, Andréé och Axel Andersson; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Bergström, Boman i Kieryd, Mårtensson i Uddevalla, Lindholm, Rubbestad, Staxäng, Bergstrand, Pettersson i Dahl, Kollberg, Persson i Vinberg, Jansson i Kalix, Henriksson och Nihlfors.

Förslag

till

Huvudgrunder för tjänste- och familjepensionering av statsråd.

1. Den som innehåft statsrådsämbete sammanlagt minst sex år är berättigad att åtnjuta tjänstepension från och med dagen efter avgången från statsrådsämbetet, därest han vid avgången uppnått 65 års ålder, och är eljest försäkrad till erhållande av uppskjuten tjänstepension från och med ingången av månaden näst efter den, då han uppnått nämnda levnadsålder.

Den som innehåft statsrådsämbete minst tre men mindre än sex år är försäkrad till erhållande av uppskjuten livränta från och med ingången av månaden näst efter den, då han uppnått 65 års ålder.

Rätt till uppskjuten tjänstepension eller uppskjuten livränta må i förekommande fall utbytas mot genast börjande pension respektive förtidslivränta med motsvarande tillämpning av bestämmelserna i 23 § 6 mom. respektive 24 § 1 och 2 mom. samt 26 § 2 mom. 1947 års allmänna tjänstepensionsreglemente.

Därest den, som enligt vad nu sagts är berättigad att åtnjuta tjänstepension eller tjänstelivränta i anledning av statsrådsämbete, samtidigt av statsmedel eller eljest enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser uppbär annan tjänstepension eller tjänstelivränta eller ock avlöning, skall i stället för vad i gällande avlönings- och tjänstepensionsbestämmelser stadgas i fråga om reglering av sammanträffande förmåner iakttagas, att den här avsedda förmånen skall, så länge nämnda förhållande föreligger, nedsättas med motsvarande belopp eller i förekommande fall helt bortfalla. Tjänstelivränta jämlikt tjänstepensionsbestämmelser, om vilka förmåles i 1 § 3 mom. andra stycket 1947 års allmänna tjänstepensionsreglemente, må åtnjutas utan hinder av att den därtill berättigade efter avgång från den livränteberättigande anställningen tillträtt statsrådsämbete, dock ej så länge sådant ämbete innehaves.

2. Tjänstepension utgöres av grundbelopp samt, i förekommande fall, rörligt tillägg enligt 20 § 1947 års allmänna tjänstepensionsreglemente.

Grundbeloppet skall, då fråga ej är om genast börjande pension som avses i 1 punkten tredje stycket här ovan, motsvara,

a) därest statsrådsämbete innehåfts under sammanlagt minst 12 år, det begynnelse- respektive slutunderlag, som jämlikt 1947 års allmänna tjänstepensionsreglemente gäller för 21 löneklassen å löneplan nr 2 statens löneplansförordning;

b) eljest det under a) avsedda begynnelse- respektive slutunderlaget minskat med $\frac{1}{100}$ för varje full fjärdedel av år, varmed tjänstetiden såsom statsråd understiger 12 år.

Angående tjänstepensionen skola vidare, i den mån ej annat följer av bestämmelserna i 1 punkten här ovan, gälla föreskrifterna i 12 § 2 och 4 mom. samt 13 § 5 mom. 1947 års allmänna tjänstepensionsreglemente.

Uppskjuten livräntas belopp beräknas med motsvarande tillämpning av bestämmelserna i 25 § 1 och 3 mom. samt 26 § 1 mom. 1947 års allmänna tjänstepensionsreglemente, med iakttagande att såsom tjänstår må tagas i betraktande allenast tid, varunder statsrådsämbete innehafts.

Fråga om rätt att åtnjuta tjänstepension eller tjänstelivränta i anledning av statsrådsämbete prövas av statskontoret efter därom hos ämbetsverket gjord ansökan.

3. Angående statsråds familjepensionsrätt skola bestämmelserna i 1947 års allmänna familjepensionsreglemente äga tillämpning, som om statsrådsämbete vore förenat med tjänstepensionsrätt enligt 22 § 1947 års allmänna tjänstepensionsreglemente. Familjepensionsunderlaget skall utgöra det belopp, som enligt 1947 års allmänna familjepensionsreglemente gäller för 21 löneklassen å löneplan nr 2 statens löneplansförordning.

Ovanstående bestämmelser träda i kraft den 1 juli 1950, från och med vilken dag av Kungl. Maj:t utfärdade tidigare föreskrifter i ämnet upphöra att gälla.

Bestämmelserna skola, räknat från och med ikraftträdandet, äga tillämpning i fråga om statsråd, avgångna under tiden 1 juli 1940—30 juni 1950, samt dessas efterlevande, som om bestämmelserna varit gällande vid vederbörandes avgång från statsrådsämbetet; skolande härvid iakttagas, att bestämmelserna icke må medföra försämring i tidigare av Kungl. Maj:t med stöd av riksdagens bemyndigande medgiven pensionsrätt.
